

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ

Л.І. Бойко

юридичний факультет

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

Постановка проблеми. В умовах триваючої судово-правової реформи питання удосконалення окремих аспектів інституту відповідальності адвоката набувають особливої актуальності, оскільки цей інститут виконує подвійне завдання: покарання недобросовісних адвокатів та попередження вчинення правопорушень. Так, у липні 2012 р. було прийнято Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1], але з його прийняттям виникло ще більше питань ніж відповідей. У даній статті розглянуто правила регулювання дисциплінарної відповідальності адвокатів України у співвідношенні з міжнародними стандартами.

Аналіз досліджень та публікацій. Слід зазначити, що дана тема хоч є актуальною, але юристами-науковцями досліджується мало. Серед вчених, які досліджували окремі аспекти проблеми, доцільно виокремити праці Т.В. Варфоломєєва [4], С.В. Гончаренко [4], А.М. Бірюкова [9] та інших.

Метою даної статті є аналіз міжнародних стандартів у сфері притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності та їх співвідношення з правилами регулювання дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні.

Основні результати дослідження. Більшість держав визначають адвокатуру як добровільне співтовариство, створене на засадах об'єднання спільних професійних якостей та інтересів, яке функціонує та регулює свою діяльність самостійно. Основними нормативно-правовими актами, що визначають міжнародні стандарти з регулювання адвокатської діяльності є Конвенція Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод» (надалі за текстом – «Європейська Конвенція») [3]; Основні принципи, що стосуються ролі юристів, прийняті VIII Конгресом ООН про запобігання злочинів у серпні 1990 року [4, с. 215-220]; Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Стразбурзі в Жовтні 1988 року [4, с. 22-233], а також Рекомендація Rec (2000)21 Комітету Міністрів Державам-членам Ради Європи про свободу здійснення професії адвоката, від 25 жовтня 2000 р. (надалі за текстом – Рекомендація Rec (2000)21) [5].

Міжнародними стандартами професійної діяльності адвоката визнаються загальні деонтологічні вимоги, яким мають слідувати адвокати, незалежно від кордонів (державних, галузевих та ін.) здійснення своєї професійної діяльності в цілях гуманізації суспільних відносин, утвердження законності та правопорядку в кожній країні. Принципи та норми, визнані міжнародними стандартами, гарантують належне виконання адвокатами їх ролі та функцій в суспільстві. Вважаємо за необхідне навести деякі з міжнародних актів, що на нашу думку, мають основне значення.

Статтею 6 Європейської Конвенції закріплено право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи в розумний строк незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висуного проти нього кримінального обвинувачення.

Відповідно до положень ст.13 Європейської Конвенції кожен має право на ефективний засіб юридичного захисту своїх прав, визнаних у цій Конвенції, в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинено особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

У Рекомендації Rec (2000)21, робиться акцент на доступності юридичних послуг та незалежності юристів. Принципи Рекомендації Rec (2000)21 містять заклик до створення системи, що гарантувала би незалежність адвокатів при здійсненні ними своїх професійних обов'язків, без будь-яких неправомірних обмежень, впливів, тисків, погроз, прямого або опосередкованого втручання, зі сторони будь-яких інстанцій незалежно від їх стимулів [5, с. 53].

Необхідно, окремо, акцентувати увагу на принципі високого рівня професійної компетентності юридичної професії, що закріплений у Хартії основних принципів Ради адвокатів та адвокатських об'єднань Європейського Союзу, Рекомендації Rec (2000)21, Основних принципах ООН, що стосуються ролі юристів. Безсумнівним є той факт, що адвокат не може ефективно здійснювати свої функції, якщо він не пройшов належної підготовки, не слідкує за змінами у сфері права, не підвищує свою професійну кваліфікацію тощо.

5 липня 2012 р. було прийнято Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (надалі за текстом – Закон) та Правила адвокатської етики, затверджені Установчим З'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 р. (надалі за текстом – ПАЕ) [7]. Вказані нормативно-правові акти прийняті на виконання Конституції України, яка визначає основним завданням адвокатури, забезпечення права на захист від обвинувачення і надання правової допомоги при вирішенні справ в судах та інших державних органах [6].

Для оцінки ролі адвокатури та стандартів її діяльності, меж дисциплінарної відповідальності адвокатів, що є взаємопов'язаними поняттями розглянемо положення Закону.

Відповідно до положень Закону, адвокатська діяльність є незалежною професійною діяльністю щодо здійснення захисту, представництва, надання інших видів правової допомоги клієнту.

Керівними принципами адвокатської діяльності є: верховенство права, законності, незалежності, конфіденційності.

Для забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвоката, забезпечення високого професіонального рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні діє адвокатське самоврядування. Законом було регламентовано інститут дисциплінарної відповідальності адвоката, у тому числі здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката в особливому порядку.

Основна особливість дисциплінарної відповідальності адвокатів полягає у її законодавчому регулюванні як спеціального виду професійної відповідальності, правова природа якої обумовлена особливим статусом адвоката в демократичному суспільстві. Виходячи з вищезгаданої особливості, законодавцем був передбачений особливий порядок притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, а саме рішення про накладення на адвоката дисциплінарних санкцій ухвалюють органи адвокатського самоврядування – кваліфікаційно-дисциплінарні комісії регіону за адресою робочого місця адвоката, зазначеного в Єдиному реєстрі адвокатів України. Також Законом був визначений виключний перелік санкцій та порядок їх накладення. Дисциплінарне провадження стосовно адвоката – це процедура розгляду письмової скарги, яка містить відомості про наявність у діях адвоката ознак дисциплінарного проступку.

У згаданих нормативно-правових актах немає визначення поняття «дисциплінарний проступок», але є перелічені підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Стаття 34 Закону визначає наступний перелік підстав: 1) порушення вимог несумісності; 2) порушення присяги адвоката України; 3) порушення правил адвокатської етики; 4) розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення; 5) невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків; 6) невиконання рішень органів адвокатського самоврядування; 7) порушення інших обов'язків адвоката передбачених законом. Відповідно до п. 7. ч. 2 ст.34 Закону вказаний перелік не є вичерпним, а тому будь-яке діяння, пов'язане з порушенням адвокатом встановлених законом обов'язків, за певних умов може бути кваліфіковане членами дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії як дисциплінарний проступок.

За вчинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосоване одне з таких дисциплінарних стягнень: попередження, зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року, для адвокатів України – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України. Адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку. Як зазначалося вище, право на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для дисциплінарної відповідальності, має кожен, кому відомі факти такої поведінки. Однак, не допускається зловживання правом на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, у тому числі ініціювання питання про дис-

циплінарну відповідальність адвоката без достатніх підстав, і використання зазначеного права як засобу тиску на адвоката у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності. Дисциплінарну справу щодо адвоката не може бути порушено за заявою (скаргою), що не містить відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку адвоката, а також за анонімною заявою (скаргою).

Прикладами порушень адвокатської етики, за наслідком яких наступає дисциплінарна відповідальність, можна назвати наступні: 1) безпідставне затягування справи, щоб отримати більший гонорар; 2) позиція адвоката не суперечить закону; однак є аморальною по суті. Наприклад, адвокат насильника в справі про згвалтування намагається дискредитувати потерпілу; риючись у її брудній білизні та намагаючись знайти приклади її легковажності; 3) диктовка підзахисному завідомо неправдивих показань; 4) будь-які висловлення назовні сумнівної в достовірності інформації та документів, що виходять від клієнта; 5) затягування адвокатом справи, зрив судових засідань з вини адвоката, запізнення, нетактовні вислови; 6) незаконні угоди з обвинуваченням або судом; 7) пасивність адвоката в процесі, незаявлення клопотань, щоб не дратувати суддю; 8) використання неправди, обману; дача незаконних або завідомо нездійснених обіцянок, гра на низьких почуттях (помсті або користі), спеціальне розпалення конфліктів.

Отже, додержання норм професійної етики щодо важливої і дуже специфічної засади діяльності адвокатів є актуальним. Наявна на сьогодні законодавча база, на жаль, не регулює діяльність адвокатів так, щоб уникнути можливих суперечностей між етичними і юридичними нормами, та потребує вдосконалення. Потрібен і реальний механізм контролю за дотриманням адвокатами норм професійної етики та відповідальності за їх порушення, що забезпечило б гідний рівень правової допомоги, яку надають адвокати.

Узагальнення практики притягнення адвокатів до відповідальності свідчить, що типовими порушеннями з боку адвокатів, за які можливе притягнення не лише до дисциплінарної, а й до інших видів відповідальності, є: 1) вмовляння клієнта відмовитися від адвоката; 2) неправдиві або образливі висловлювання стосовно клієнта або суті справи у ЗМІ або Інтернет; 3) неякісне надання послуг клієнту; 4) відсутність дій по захисту клієнта після отримання гонорару на фоні не бажання виходити на контакт із клієнтом; 5) обман клієнта, обіцянка «вирішити» справу неправомірним способом, приміром через корупційні дії; 6) завищення розміру гонорару за свої послуги.

Останнім часом найпоширенішими з підстав притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, є випадки, коли адвокат отримав гонорар, уклав договір, почав працювати, але клієнт залишився незадоволений його роботою через прийняте судом рішенням не на його користь. У такому разі, відповідно до ч.3 ст.34 Закону, може виявитися, що клієнт не правий. Якщо ж адвокат справді не приділив справі належну увагу, не надав професійної допомоги, то в такому випадку в його діянні є ознаки дисциплінарного проступку, а саме невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків.

На нашу думку, варто було б ініціювати внесення змін до спеціальних нормативно-правових актів, що регулюють адвокатську діяльність, на підставі

яких можна було б ефективніше проводити оцінку професійності адвоката. За основу пропонуємо взяти досвід Німеччини, а саме 4-елементну формулу оцінки діяння адвоката при здійсненні дисциплінарного провадження, в якій враховується: наявність договору про надання юридичних послуг (контракту), порушення задекларованих у ньому зобов'язань, вина, завдання шкоди і причинний зв'язок.

Основними контрактними зобов'язаннями адвоката в Німеччині є повне та всебічне з'ясування ним обставин справи, здійснення їх перевірки та оцінки, дотримання конфіденційності, обов'язку інформувати про всі витрати та можливість отримати іншу (альтернативну) юридичну допомогу і способи захисту, плюс – інші додаткові умови.

Якщо ж виробити в Україні механізм підтвердження належного інформування адвокатом клієнта про хід справи, критерії повноти з'ясування фактів, то можна було б значно підвищити рівень його відповідальності перед клієнтами, а з цим – і якість надання юридичних послуг.

Водночас, варто подбати і про те, щоб нові механізми притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності не стали гарним інструментом для свавільного втручання і перешкод з боку держави, будь-яких державних та недержавних органів та/або третіх осіб у виконання функцій адвоката. Необхідно дотримуватись балансу між забезпеченням виконання стандартів адвокатської діяльності з однієї сторони та забезпеченням уникнення будь-яких прямих або опосередкованих неправомірних обмежень, впливу тощо на адвоката з боку будь-яких інстанцій.

Висновки. Отже, дисциплінарна відповідальність адвокатів є важливою складовою їх правового статусу, який виконує функцію забезпечення високого рівня фахової компетентності й цілісності адвокатури як правозахисного інституту громадянського суспільства. Підстави та порядок застосування дисциплінарних стягнень до адвокатів містяться в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Правилах адвокатської етики. Вказані нормативно-правові акти були прийняті з урахуванням міжнародних стандартів про що свідчить позитивна характеристика проекту Закону Венеціанської комісії у Спільному висновку №632/2011 від 18 жовтня 2011 року[8, с. 16-17].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України [Електронний ресурс]. / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до документу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>

2. Реформування інституту адвокатури як одна з умов виконання зобов'язань перед Радою Європи; Мін'юст України; Роз'яснення від 17.07.2013 [Електронний ресурс]. / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до документу :<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0014323-13>

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до документу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004

4. Адвокатура в Україні. Науково-практичний коментар Закону України «Про адвокатуру». Міжнародно-правові стандарти адвокатської діяльності. Організація

адвокатури / Академія адвокатури України; авт.-упоряд. Варфоломеева Т.В., Гончаренко С.В. – К. : Юрінком Інтер, 2010 – 400с.

5. Восточное партнерство – Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства. Рабочая группа «Профессиональные судебные системы». Доклад. Профессия адвоката [Электронный ресурс]. – Стразбург, май 2012 г. – Режим доступу: <http://www.coe.int/capacitybuilding/>

6. Конституція України Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до документу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

7. Правила адвокатської етики [Електронний ресурс]. / Офіційний сайт Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. – Режим доступу до документу : <http://vkdka.org/pravil-advokatskoji-etiki/>

8. Висновок Венеціанської Комісії № 632/2011 від 18 жовтня 2011 року щодо проекту Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.venice.coe.int/site/>

9. Бірюкова А.М. Адвокатура – інститут правової системи? / А.М. Бірюкова // Адвокат. – 2004. – № 3 (42). – С. 12–15.

Бойко Л.І. Міжнародні стандарти дисциплінарної відповідальності адвокатів

Дана стаття присвячена проблематиці нормативно-правового врегулювання діяльності адвокатів в Україні до рівня уникнення суперечностей між етичними й юридичними нормами, в той час як етичні норми є видом соціальних норм, відмінних від правових, і зазвичай є оціночним поняттям.

Ключові слова: дисциплінарна відповідальність адвокатів, міжнародні стандарти, професійна етика, дисциплінарний проступок, адвокатська етика.

Бойко Л.И. Международные стандарты дисциплинарной ответственности адвокатов

Данная статья посвящена проблематике нормативно-правового регулирования деятельности адвокатов в Украине до уровня избежания противоречий между этическими и юридическими нормами, в то время как этические нормы являются видом социальных норм, отличных от правовых, и обычно является оценочным понятием.

Ключевые слова: дисциплинарная ответственность адвокатов, международные стандарты, профессиональная этика, дисциплинарный проступок, адвокатская этика.

Boyko L.I. International standards disciplinary liability lawyers

This article focuses on the problems of legal regulation of lawyers in Ukraine to avoid contradictions between ethical and legal norms, while ethics is a type of social norms other than legal, and usually a value concept.

Key words: disciplinary liability of lawyers, international standards, professional ethics, disciplinary offense, legal ethics.

Стаття надійшла до редакції 06.01.2015.